

ԱՐԴ ՅՈՒՆԱ ԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԱՅԼ ՃՅՈՒՂԵՐԸ

Նախորդ դասերին դուք ծանոթացաք արդյունաբերության հիմնական ճյուղերին, որոնք որոշում են մեր երկրի տեղն աշխատանքի միջազգային բաժանման մեջ: **Ամեն մի երկիր ունի նաև օժանդակ և տեղական նշանակության արդյունաբերության ճյուղեր, որոնք հիմնականում աշխատում են երկրի ներքին պահանջները բավարարելու համար և սպասարկում են հիմնական ճյուղերին: ՀՀ-ում այդպիսիք են շինանյութերի, ապակու-հախճապակու և փայտամշակման արտադրական ճյուղերը:**

Շինանյութերի արդյունաբերություն: ՀՀ տնտեսության առաջատար ճյուղերից է շինարարությունը, որի պահանջները տարատեսակ շինանյութերի նկատմամբ տարեցտարի աճում են:

Հայտնի է, որ զանգվածային կիրառություն ունեցող տեղական շինանյութեր (շինարարական քար, ավազ, կավ) կան գրեթե ամենուրեք: Ընդ որում՝ դրանք **մեծածավալ են և ոչ տրանսպորտահարմար:** Ուստի և դրանց արտադրության ծավալը հիմնականում կախված է տեղական պահանջներից և սովորաբար արտահանման նպատակ չի հետապնդում:

Սակայն ՀՀ-ում այդ առանձնահատկությունները որոշ չափով խախտված են: Բնական շինանյութերի առանձին տեսակներ իրենց բարձր որակի շնորհիվ պահանջարկ ունեն նաև արտաքին շուկայում: Այդպիսիք են, օրինակ, **պեռլիտը, մարմարի և տուֆի առանձին տեսակները:**

Հայաստանում շինանյութեր արդյունահանվել են վաղնշական ժամանակներից: Բայց որպես արդյունաբերական ճյուղ այն մեզանում ձևավորվել է միայն 1920-ական թվականների վերջերին: Երբ ստեղծվեցին «Անիպեմզա», «Արթիկ տուֆ» ձեռնարկությունները, Երևանի գաջի գործարանը և այլն: Այժմ այն **բարդ կառուցվածք ունեցող մի ճյուղ է՝ բաղկացած բազմաթիվ արտադրություններից, որոնք բաժանվում են երեք խմբի:**

Առաջինը բնական շինանյութերի՝ որմնաքարի, խճի, ավազի, թեթև լցանյութերի արդյունահանումն ու նախնական մշակումն է: **Երկրորդը** մածող (կապակցող) նյութերի՝ ցեմենտի, գաջի, կրի արտադրությունն է: Եվ **երրորդը՝** բետոնե ու երկաթբետոնե իրերի արտադրությունը:

Որպես բնական շինանյութ ծառայում են գլխավորապես հրաբխածին ապարները, որոնք, ինչպես գիտեք, լայն տարածում ունեն մեր երկրում: Հատկապես մեծ արժեք են ներկայացնում տարբեր **գույների ու երանգների տուֆերն ու ֆելզիտները, պեռլիտը, պեմզան:**

Շատ են բնական շինանյութերի շահագործվող հանքերը՝ ցրված հանրապետության տարածքով մեկ: Առավել խոշոր մեքենայացված հանքերը գտնվում են **Արթիկում, Քարակերտում, Աշտարակում և Անիպեմզայում:**

Պեռլիտը, պեմզան և հրաբխային խարամը որպես լցանյութ լայնորեն օգտագործվում են ցեմենտի, բետոնի և երկաթբետոնե իրերի, իսկ պեռլիտը՝ նաև բյուրեղապակու և այլ արժեքավոր նյութերի արտադրության համար:

Մարմարի և այլ բնական կարծր քարերի մշակման ամենախոշոր ձեռնարկությունը գտնվում է **Նուռնուսում:**

Մածող նյութերի շարքում գլխավորը ցեմենտն է: Գործում են ցեմենտի երկու գործարան **Արարատում և Հրազդանում,** որոնք օգտագործում են Արարա-

տի հանքավայրի կրաքարը: Գործարանները տարածաշրջանում խոշորներից են և արտադրում են ցեմենտ, ազբեստե շիֆեր, ջրատար խողովակներ և այլն:

Արտաքին բարենպաստ պայմանների դեպքում Հայաստանը կարող է դառնալ ամբողջ Հարավային Կովկասի և Մերձավոր Արևելքի երկրներին ցեմենտ մատակարարող միջազգային կենտրոն:

Շինանյութերի արդյունաբերության երիտասարդ ենթաճյուղ է **բետոնի ու երկաթբետոնե իրերի և հավաքովի կոնստրուկցիաների** արտադրությունը: Այն ստեղծվել է անցյալ դարի 50-60-ական թվականներին, երբ շինարարության մեջ սկսեցին տարածում գտնել ինդուստրիալ մեթոդները:

Այս ենթաճյուղի տեղաբաշխումը տարբերվում է բնական շինանյութերի արտադրության տեղաբաշխումից:

Բնական շինանյութերի արտադրություն կարելի է կազմակերպել միայն այնտեղ, որտեղ հանքավայրն է: Մինչդեռ բետոնի, երկաթբետոնե իրերի, ինչպես նաև ասֆալտի արտադրությունը և դրա վրա հենվող տնաշինական գործարանները տեղաբաշխվում են այնտեղ, որտեղ խոշոր ծավալի շինարարություն է կատարվում, այսինքն՝ արտադրանքի սպառման վայրերին մոտ:

Դա է պատճառը, որ այս ենթաճյուղի կենտրոններն են Երևանը, Գյումրին, Վանաձորը, Հրազդանը, Աբովյանը, Չարենցավանը, Կապանը: Սակայն վերջին երկու տասնամյակներին ՀՀ-ում խոշորամասշտաբ շինարարության ծավալների կտրուկ անկումը բացասաբար անդրադարձավ հատկապես այս ենթաճյուղի ձեռնարկությունների վրա:

Շինանյութերի արդյունաբերությունն այն ճյուղերից է, որն ուժեղ ազդեցություն է ունենում բնական միջավայրի վրա: Բնական շինանյութերի հանույթը կատարվում է **բաց հանքերում, որոնք ընդգրկում են փոքր խորություն, բայց ընդարձակ տարածություն:** Դա նշանակում է, որ ընդարձակ տարածություններ դուրս են գալիս գյուղատնտեսական շրջանառությունից:

Բացի այդ, քարհանքերում տուֆի, բազալտի, գրանիտի, մարմարի արդյունահանման ընթացքում **արտադրանքի կեսից ավելին դառնում է թափոն:** Դա մի կողմից գցում է հումքի օգտագործման արդյունավետությունը, մյուս կողմից, կուտակվելով հանքավայրերի մոտ, աղտոտում է շրջապատը:

Հանրապետության բնապահպանական օրենսդրության համապատասխան՝ արդյունաբերական ձեռնարկությունները պարտավոր են անադարտ պահել շրջակա միջավայրը: Ամեն մի օգտագործված հանքավայրի տեղում նույն այդ ձեռնարկությունը պետք է վերականգնի հողաձածկը, քարհանքի տեղամասը դարձնի օգտագործելի, օրինակ՝ ստեղծի ջրավազան, կառուցի ջերմոցներ, կատարի անտառատնկումներ:

Ապակու և հախճապակու արդյունաբերություն: Այս ենթաճյուղն օգտագործում է նույն հումքային բա-



Արարատի ցեմենտի գործարանը



Ապակու արտադրամաս

զան, ինչ շինանյութերի արդյունաբերությունը: Դրա համար արժեքավոր հումք են ծառայում պեոլիտը, հրաբխային խարամը, նեֆելինային սիենիտը, որոնք առատորեն տարածված են հանրապետության տարածքում:

Ենթաճյուղի արտադրանքի գլխավոր տեսակներն են՝ ապակե տարաները (սննդի արդյունաբերության համար), էլեկտրաջահերը, կենցաղային օգտագործման բյուրեղապակե, հախճապակե և ճենապակե իրերը: Այս

ենթաճյուղի առաջին խոշոր ձեռնարկությունը կառուցվել է Երևանում (1936 թ.) և առայսօր թողարկում է շինարարական, տեխնիկական և օրգանական ապակի, տարաներ և շէր: Արագածի և Աբովյանի պեոլիտի հումքի բազայի վրա գործում են Բյուրեղավանի բյուրեղապակու, Արտաշատի ճենապակու գործարանները:

Առանձնակի տեղ է գրավում **ապակե թելերի արտադրությունը**: Դրանք լայն կիրառություն ունեն մեքենաշինական և քիմիական արդյունաբերության մեջ և այլ ճյուղերում: Հանրապետության ապակե թելերի միակ գործարանը գտնվում է **Սևան** քաղաքում:

Փայտամշակման արդյունաբերություն: Մեծ է տնտեսության պահանջը փայտամշակման ճյուղի արտադրանքի նկատմամբ: Սակայն այդ պահանջը սեփական արտադրության հաշվին բավարարվում է մասամբ: Ճյուղի տեղական հումքային բազան թույլ է: Այդ պատճառով էլ **ճյուղին հատուկ տեխնոլոգիական շղթան մեր հանրապետությունում լրիվ չէ**: Առկա են միայն փայտանյութի մեխանիկական մշակման արտադրությունները: Ճյուղի համեմատաբար խոշոր ձեռնարկություններից են Իջևանի փայտամշակման կոմբինատը, Ալավերդու (Լավվարի) փայտասղոցարանը, Դիլիջանի մանրատախտակի գործարանը: Բացակայում են փայտաքիմիական և ցելյուլոզի-թղթի արտադրությունները:

Մեր հանրապետությունում ինչո՞ւ է սահմանափակված արդյունաբերական անտառահատումը, և ինչո՞ւ են բացակայում փայտաքիմիական ու ցելյուլոզաթղթի արտադրությունները:

Ներկայումս առաջատար ենթաճյուղը կահույքի արտադրությունն է, որը հիմնականում կենտրոնացված է սպառման վայրերին մոտ՝ Երևանում և այլ համեմատաբար մեծ քաղաքներում:

Անկախության տարիներին ՀՀ-ում բավականաչափ զարգացում ստացան թանկարժեք քարերի (Նոր Հաճն) և ոսկերչական իրերի (Երևան) արտադրությունները: Թողարկած արտադրանքի մեծ մասը արտահանվում է զարգացած եվրոպական երկրներ:

Ամփոփելով Հայաստանի Հանրապետության արդյունաբերության

բնութագրումը՝ կարող ենք ընդգծել, որ

1. Երկրի ինդուստրացման շնորհիվ անցած տասնամյակների ընթացքում **արդյունաբերությունը դարձել էր մեր տնտեսության առաջատար ու բազմաճյուղ ոլորտը:**
2. Խորհրդային տարիներին առավել զարգացած էին Հայաստանի արդյունաբերության ոչ թե ներհանրապետական, այլ միջհանրապետական կապերը, և **չափազանց մեծ էր նրա կախվածությունը Խորհրդային Միության միասնական տնտեսական համալիրից:**
3. Զարգանում էին նաև ներքին արտադրական կապերը, որոնց շնորհիվ տարբեր ճյուղեր ու արտադրություններ աստիճանաբար միավորվում էին մեկ միասնական տնտեսական օրգանիզմի՝ **արդյունաբերական համալիրի մեջ:**
4. Հայաստանի Հանրապետության ներկա անցումային շրջանում տեղի ունեցավ արդյունաբերության լայնածավալ **ապապետականացում ու սեփականաշնորհում:** Այդ հանգամանքը, ինչպես նաև ընդհանուր տնտեսական ճգնաժամը, հանգեցրել են այնպիսի վիճակի, **երբ արդյունաբերությունը շարունակում է աշխատել ոչ լրիվ հզորությամբ:**
5. Արդյունաբերական համալիրի վերականգնումը, հետագա զարգացումը և ինքնուրույնության ամրապնդումը կարող է տեղի ունենալ **ճյուղային կառուցվածքի կատարելագործման, ներքին միջճյուղային ու ներճյուղային կապերի զարգացման, արտադրության տեխնիկական վերազինման և մրցունակության բարձրացման հիման վրա:** Դրա համար պահանջվում են մեծածավալ կապիտալ ներդրումներ:
6. **ՀՀ արդյունաբերության համար հեռանկարային են համարվում նորագույն գիտատար և տեղական հումքի վերամշակման հիման վրա զարգացող ճյուղերը:**
7. **Առաջնահերթ խնդիրներ են արդյունաբերության արդյունավետ տեղաբաշխումը ՀՀ ամբողջ տարածքում, արդյունաբերական հին հանգույցների և կենտրոնների վերականգնումը, նորերի ստեղծումը:**